

ბავშვის აღზდა და პიროვნული მქვსი წელი პიროვნების ჩამოყალიბებისთვის

მარინა კაჭარავა
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წინამდებარე ნაშრომი ეხება ბავშვის აღზრდის უმნიშვნელოვანეს ასპექტებს, კერძოდ პირველი 6-7 წლის მნიშვნელობა სამომავლოდ პიროვნების ფორმირებისთვის.

ბიბლიის მიხედვით ღმერთმა კაცობრიობა და ადამიანი ოჯახის სახით მოავლინა. ადამიანი არის ბიო-ფსიქო-სოციალური არსება უკვდავი სულით. ანუ, შეიძლება ითქვას რომ ადამიანში არის 4 მდგენელი: 1) ბიოსამედიცინო, სადაც მოიაზრება ადამიანის სხეული ყველა თავისი ფიზიოლოგიური თუ გენეტიკური მახასიათებლებით; 2) ფსიქოლოგიური - აზროვნება, ემოცია, ნებელობა, და სხვ. პიროვნული მახასიათებლები; 3) სოციალური - ოჯახის ტიპი, საზოგადოება, ურთიერთობები, გავლენები; 4) სულიერი - ღირებულებებითი სისტემა, მორალი და აკრძალვები.

ამ სტატიაში შევეხებით ოჯახისა და ურთიერთობების თემებს, ბავშვის აღზრდასთან მიმართებით. რამდენად მნიშვნელოვანია ოჯახური ატმოსფერო, ურთიერთობების ტიპი და სწორედ ჩასახვიდან მოყოლებული ე.წ. კრიზისული პერიოდები. იმისდა მიხედვით თუ როგორ გადალახავს ადამიანი ამ კრიზისებს, თუ მოხდება გარკვეული ფიქსაციები ამა თუ იმ პერიოდში, სამომავლოდ მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს პიროვნების ხასიათს, პრობლემებს, ცხოვრების წესს და ა.შ.

პირველი 6-7 წლის განმავლობაში ყალიბდება ისეთი პიროვნული მახასიათებლები, როგორიცაა: ოპტიმიზმი/პესიმიზმი, ბაზისური ნდობა/უნდობლობა, ნებისყოფა, ინიციატივა და ავტონომიურობა თუ არაცნობიერი სირცხვილი და დანაშაულის განცდა, სქესთან იდენტიფიკაცია, საკუთარი თავისა და სამყაროსადმი დამოკიდებულება.

ოჯახია ის პირველი სოციუმი, სადაც იზრდება და ყალიბდება პიროვნება და სწორედ აქედან გამომდინარე განვიხილავთ ოჯახის ტიპებს, ურთიერთობების ფორმებს და „მე“ („მე“, როგორც სოციალიზაციის პროდუქტი და პლატფორმა რაზედაც ხდება პიროვნების დაშენება) ფორმირების წინაპირობებს.

საკვანძო სიტყვები: ფუნქციური/დისფუნქციური ოჯახი, კრიზისი, „მე“, სირცხვილის და დანაშაულის განცდა.

შესავალი

პიროვნული მახასიათებლების ჩამოყალიბებაში მონაწილეობას იღებს: 1. გენეტიკური (ბიო-სამედიცინო), 2. პიროვნული, 3. სოციალური და 4. სულიერი ფაქტორები. გენეტიკურში იგულისხმება არა მხოლოდ გარეგნული მსგავსება, არამედ გამკლავების სტრატეგიები და სცენარები, და ეს უკანასკნელი (სცენარი), ზოგჯერ ცდება ბიო-სამედიცინოს საზღვრებს (მაგ. ბავშვი ემსგავსება ისეთ ნათესავს რომელიც არასდროს უნახავს, ან თავიდან მშობლების ანტიცენარია და რაღაც ასაკში ძალიან ემსგავსება დედას ან მამას პრობლემის გადაჭრის სტრატეგიებით და სხვ.).

ოჯახი თავისმხრივ შესაძლოა იყოს ფუნქციური და დისფუნქციური, რომელთაგან დისფუნქციური მრავალფეროვნად წარმოდგენილი, ხოლო ფუნქციური კი არის ურთიერთპატივისცემასა და ურთიერთმიღებაზე დაფუძნებული. დისფუნქციურია ოჯახი სადაც არის ავტორიტარული ან ზედმეტად ლიბერალური აღზრდის სტილი. ავტორიტარულში პიროვნება არ განიხილება, ხოლო ლიბერალურში საზღვრები არის მორღვეული და ხშირად ეს ორივე უკიდურესობა არასასურველ შედეგს იძლევა. დისფუნქციურ ოჯახში შესაძლოა იყოს ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ძალადობა, უყურადღებობა, უპატივისცემლობა და ერთმანეთის არ გათვალისწინება. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ დისფუნქციურ ოჯახში შესაძლოა წარმოდგენილი იყოს „ოჯახი თეატრის“ სახით, სადაც ყველას აქვს გადანაწილებული „როლები“, და ტყუილებზე იგება ურთიერთობები (მაგ. ოჯახში არის შიზოფრენიით დაავადებული პირი და ამის დასამალად იქმნება „მითი“ და ნაწილდება „როლები“. მთავარია არავინ გაიგოს სიმართლე). არსებობს „ოჯახი ციხესიმაგრე“ სადაც მშობლები მთლიანად არიდებენ ბავშვებს გარე სამყაროს, რათა დაიცვან საფრთხეებისგან. ამის შედეგი მძიმეა, რადგანაც როდისღაც მათ მოუწევთ სოციუმთან შეხება და არ ექნებათ არც იმუნიტეტი და არც ადაპტაციის უნარი.

ზოგჯერ ოჯახებში გვხვდებიან: მოძალადე, მამებელი და განრიდებული ტიპები. მათ შორის კომუნიკაცია არის ჩაშლილი და შედეგად შვილები ზარალდებიან, რადგანაც პასუხისმგებლობას არავინ იღებს, აბრალებენ ერთმანეთს, რამაც შესაძლოა ბავშვებში სხვადასხვა ქცევითი აშლილობები გამოიწვიოს.

ფუნქციური ოჯახი არის ადგლი, სადაც ერთმანეთს ელოდებიან, უსმენენ, პატივს სცემენ და სადაც მშობელი არის ავტორიტეტი, ხოლო ბავშვი არის პატივსაცემი პიროვნება.

ძირითადი ნაწილი

ოდითგანვე ბავშვი იყო და არის სანუკვარი არსება ადამიანისთვის. კაცობრიობის მთელი ძალისხმევა არის მიმართული, ან უნდა იყოს მიმართული ჯანსაღი თაობების არსებობისა და განვითარებისკენ. ახალი არც ის არის რომ, ბავშვის განვითარებისთვის საუკეთესო ადგილი არის ოჯახი: დედა, მამა და შვილები. შესაძლოა რომ, ოჯახი იყოს სამთაობიანი, სადაც ბებია/ბაბუები და უახლოესი ნათესავები ძალიან დიდ როლს თამაშობენ ბავშვის ცხოვრებაში. წარმოდგენილად დიდია სიტბოს, სიყვარულის და ზრუნვის მნიშვნელობა ყოველი ჩვენთაგანისთვის. სიყვარულში გაზრდილ ბავშვში ხდება სიტბოს, მზრუნველობის და სიკეთის აკუმულირება და ეს ენერგია კი არ იკარგება, არამედ ხდება მისი გაცემა გარშემომყოფებზე.

ყველაფერი იწყება ჩასახვიდან, უფრო მეტიც ფსიქოსომატიკოსები თვლიან რომ, ჩასახვამდე 1 წლით ადრე არსებობდა განზრახვა, შემდეგ ჩასახვა და 9 თვე მუცლად ყოფნა და დამატებული 1 წელი დაბადებიდან არის უმნიშვნელოვანესი მომავალი პიროვნების ფუნქციონირებისთვის. ყველა გადაუჭრელი ემოციური კონფლიქტი მშობლებს შორის, ბავშვის ტვინში იწერება როგორც საკუთარი კონფლიქტები და გადაიქცევა „სპეციალურ ბიოლოგიურ პროგრამებად“ (სპპ). არსებობს მეტაფორა: პროგრამირების ფაზაში ხდება ოპერატიული სისტემის დაყენება და მხოლოდ შემდეგ გაეწყობა სხვადასხვა პროგრამები. ფსიქიკა არის ტვინის პროგრამული უზრუნველყოფა. ამას გარდა ერიკ ერიქსონის ფსიქოსოციალური და ზიგმუნდ ფროიდის ფსიქოსექსუალური განვითარების თეორიების მიხედვით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ბავშვის ჩასახვა - დაბადებიდან პირველ 6-7 წელიწადს.

ჩასახვიდან დაბადებამდე ადამიანს აქვს ყველაზე „კომფორტული“, დაცული და უსაფრთხო პერიოდი, ანუ დედის წიაღში, როგორც „მინიერ სამოთხეში“ ისე ცხოვრობს ბავშვი. დედასა და ბავშვს შორის არის ფიზიკური, ემოციური და კოგნიტური კავშირი. ბავშვი გრძნობს დედას, მას ინფორმაცია მისდის იმის შესახებ თუ რამდენად სასურველია, რამდენად ელოდებიან. არსებობს სტატისტიკა, რომ აბორტს გადარჩენილი ბავშვები არიან აგრესიულები მშობლების მიმართ და უნვითარდებათ ბაზისური უნდობლობა.

სწორედ ჩასახვიდან და 0 დან 1 წლამდე ყალიბდება სამყაროსადმი ნდობა/უნდობლობა, ოპტიმიზმი/პესიმიზმი. მშობლები თუ ერთმანეთს პატივს სცემენ და ბავშვს განიხილვენ როგორც ცალკე ძალიან მნიშვნელოვან პიროვნებად (და არა საშუალებად), მაშინ პატარა თავს დაცულად გრძნობს და საკმარისობის განცდა უჩნდება. ასევე ეს არის პერიოდი, როდესაც ახალშობილი ყველაფერს პირით ეხება და სამყაროს შეცნობა ხდება კვებით, ნოვით და ა.შ. ამიტომაც ამ პერიოდს უწოდებენ „ორალურ“

პერიოდს და ამდროინდელი ფიქსაციები შემდგომში იწვევენ ისეთ ქცევებს როგორიცაა: ფრჩხილების კვნეხა, სიგარეტის მოწევა, ალკოჰოლის მიღება, კომპულსიური კვება და კიდევ სხვა რაც პირთან არის დაკავშირებული, ასევე უნდობლობა, პესიმიზმი და ნეგატიური აზროვნება.

1 წლიდან 3 წლამდე არის უმნიშვნელოვანესი პერიოდი პიროვნების ნებიყოფის განვითარებისთვის. ამ დროს იწყება სპინქტერების მუშაობა და ტუალეტის მოწესრიგების დასწავლა ხდება ბავშვის მიერ. რამდენად სწავლობს ბავშვი თავშეკავებას, ტუალეტთან ურთიერთობას, იმდენად შემდგომში იქნება მოწესრიგებული და ნებისყოფიანი. ეს პერიოდი პირდაპირ კავშირშია ქცევის კონტროლის დასწავლასთან. ამ პერიოდს ეწოდება „ანალური პერიოდი“ და ამდროის ფიქსაციებთან არის დაკავშირებული მფლანგველობა/სიძუნწე, ექსტრავაგანტულობა, ფეთხუშობა თუ მოწესრიგებულობა. ასევე არაცნობიერი სირცხვილი, რომელიც ძალიან ხელს უშლის ადამიანს ფუნქციონირებაში. რამდენადაც სირცხვილი საჭირო ემოციამა მაშინ როდესაც ეს ეხება ღირებულებებს და მორალს, იმდენად დესტრუქციულია თუ ადამიანმა არ იცის რისი და რატომ ცხვენი. ამ პერიოდის ფიქსაციებთან აკავშირებენ აზარტული თამაშებისადმი მიდრეკილებას. თამაში ბავშვისთვის აუცილებელი და საჭირო ქცევაა, თამაშით ბავშვი ემზადება მომავალი ცხოვრებისთვის (დ. უზნაძე), მაგრამ როდესაც თამაში ხდება მთავარი სტრატეგია ადამიანისთვის ეს მის ფსიქიკურ ინფანტილობასა და შეუმდგარობაზე მიუთითებს. იგივე ითქმის ნარკოტიკებზე დამოკიდებულ ქცევაზე.

3 წლიდან 6 წლამდეც არის, ბავშვის განვითარების, ასევე ძალიან მნიშვნელოვანი პერიოდი. ამ დროს უყალიბდება ადამიანის ავტონომიურობა და ინიციატივა. რამდენად დამოუკიდებელი და ავტონომიური იქნება მომავალში. ასევე ამ დროს ხდება „მე“ კონცეფციის ჩამოყალიბება, რაც გულისხმობს „მე“ს გამოდიფერენცირებას ერთიანი ფენომენოლოგიური ველიდან (ბავშვს თავიდან აქვს დიფუზური აღქმა). ასევე ამ პერიოდში ხდება პიროვნებისთვის უმნიშვნელოვანესი მოვლენა, სქესთან იდენტიფიკაცია (მე გოგო ვარ, ან მე ბიჭი ვარ). სქესთან იდენტიფიკაციას აკეთებს საკუთარი სქესის მქონე მშობელთან. ამ დროს გაუთავებელი შენიშვნები, კრიტიკა, დაცინვა (ბავშვი ხუმრობას ასე აღიქვამს) ბავშვს უკლავს ინიციატივას, აუფასურებს მის მნიშვნელობას და დანაშაულის განცდას უყალიბებს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ვისაუბროთ რა ხდება დღეს საქართველოს რეალობაში. ქალების კრიტიკულად დიდი რაოდენობა არის გასული სამუშაოდ საზღვარგარეთ. ბოლო ინფორმაციით მამაკაცებიც მიემგზავრებიან, ძირითადად ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ყიდიან რაც გააჩნიათ, ტოვებენ ოჯახს ნაქირავებში

და მიდიან ბედის საძებნელად. ხშირ შემთხვევაში, ქალსაც და მამაკაცსაც ურჩევნიათ წასვლა სანამ ბავშვები პატარები არიან. მათი არგუმენტი არის: “პატარას რა ესმის, სანამ გაიზრდება ან ჩვენ ჩამოვალთ და ან ბავშვებს წავიყვანთ სადაც ვიქნებით”. ამ დროს თურმე ბავშვს ყველაფერი ესმის, ახსოვს და გრძნობს. მას უნვითარდება მიტოვებულობის განცდა, ჰგონია რომ არ არის საჭირო, არავის უყვარს, განცდაში აქვს რომ დამნაშავეა, რცხვენია საკუთარი თავის, აქვს დაბალი თვითშეფასება და არსებობს ალბათობა განუვითარდეს სხვადასხვა ფსიქოსომატური დაავადებები. ასევე ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ წინასწარი დანაშაულის განცდა ხშირად ხდება კრიმინალური (დელიკვენტური) ქცევის საფუძველი, რადგანაც ეს დანაშაულის განცდა კონპენსირდება ჩადენილი დანაშაულით. დანგრეული ოჯახები, ძალადობრივი ურთიერთობები, არსებული სოციალური ფონი, ნარკოტიზაცია, ლეგალური აზარტული თამაშები კიდევ უფრო ამძიმებენ და ამძაფრებენ ბავშვების მდგომარეობას.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას რომ: პირველ რიგში ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ლიტერატურა და ზოგადად ინფორმაცია ყოველი ადამიანისთვის. ცალკე უნდა ისწავლებოდეს ურთიერთობა და კომუნიკაციის ნესები. კონფლიქტოლოგიის საფუძვლები, რაც დაინტერესებულ პირს მისცემს საშუალებას გაიაზროს როგორ მოაგვაროს კონფლიქტები დეესკალაციის გზით. აქ განხილულია მოკლედ დაბადებიდან პირველი 6-7 წელი, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანია 6-12 წლების და 12-19 წლების და ა.შ. კრიზისები.

ადამიანის პიროვნებად ჩამოყალიბებისთვის მნიშვნელოვანია გაიზარდოს ფუნქციურ ოჯახთა რიცხვი, რაც გულისხმობს ახალგაზრდა ოჯახების ხელშეწყობას როგორც ფინანსური

ასევე საგანმათლებლო კუთხით. კარგი იქნება არსებობდეს წყვილთაშორისი თერაპია,

ბავშვებისთვის კეთილმონყობილი ბალები, სკოლები, სადაც ბავშვის ფსიქო-ფიზიკური ჯანმრთელობა და განათლება იქნება პრიორიტეტული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. განწყობის ფსიქოლოგია, დიმიტრი უზნაძე - 2019 ახალი გამოცემა
2. Erikson's Stages of Development A Closer Look at the Eight Psychosocial Stages
Updated on August 03, 2022
3. Theories of Personality. Calvin S.Hall, Gardner Lindzey, John B. Campbell. Originally published -1957
4. Moldovan S. Stewardship, Philanthropy, Social Services. The Orthodox Church and the Challenge of Addictions. Revista Teologica. 2013. Vol.95, no 1.
5. Sexuality and development, Sigmund Freud updated - 2020
6. Psychosomatik Medicine, Journal of Biobehavioral Medicine -2022